

Sibiu. Gravură germană.

B. A. R.

Și cum ea însăși a zdrobit-o,
Cum a călcat-o ea 'n picioare!

El era un naționalist înfocat și regreta de a nu fi rămas
în Ardeal, ca Goga, să ducă lupta:

De-aș fi rămas ca tine, în Ardeal,
Statornic stâlp al datinei străbune,
Intr'o căsuță albă, sub un deal,
Ferită de primejdii și furtune;

Să fi rămas acolo, să muncesc
Inconjurat de oameni cum se cade,
In albele cămăși ce strălucesc
Ca spuma de șuvoaie în cascade;

Să fi rămas în casa de sub deal
De unde 'n neguri vezi sclipind Carpații.
Dar eu m'am dus și te-am lăsat, Ardeal,
Ca un fugar mi-am părăsit eu frații.

Prințului Carol îi făcea către sfârșitul vieții o rugămintă
solemnă ca un jurământ:

Recucerește-ne Ardealul...
Acesta este gândul meu —
Auzi-mă tu, Dumnezeu!

Lui i se datorește acea strigare națională de vitejie, *La
arme*, amenințată să cadă în discredit în vremurile fericite,
dar reînviind impetuos la fiecăre sguđuire a patriei, Marsiliează
română cu vibrație proprie, independentă de vreun miraj
muzical:

Să știe toți că un popor nu moare
Când veacuri a luptat neconținut —
Și-i scris în cartea celor viitoare
Că va să vină ceasul preamărit
Când mândru străluci-va 'ntre popoare
Ca soarele, aici în Răsărit!

St. O. Iosif muri prea tânăr, la 22 Iunie 1913, de un atac
de congestie, consecutiv boalei care a răpus pe Eminescu.
El fusese un reprezentant original al boemei de cafeenea. Timid,
șovăelnic în pași și în priviri, el surprindea în ultimii lui ani
prin vorbirea confidențială și șoptită.

OCTAVIAN GOGA.

Dacă din inima Sibiului o iei la vale pe lângă vechile ca-
zărmi austriace, pe drumul numit acum Octavian Goga,
după o bună bucată de uliță largă de mahala ardelenescă,
cu dughene și casemate, aerul se întunecă de copaci și se
umple de un miros funebru de putrefacție silvică. Un cimitir
își arată pe stânga zidurile sale mohorâte și prin grilaje pa-
jiștele cu iarbă de o grasă verzime.

Apoi drumul intră într'o adevărată pădure de stejari
înalți, așezați în rânduri ca niște cătane, printre trunchiurile
cărora se zăresc crestele munților. Este Dumbrava zisă Jun-
gerwald, codru ciudat, înalt ca o catedrală fără catapeteazmă,
de o sălbăticie supraveghiată de om, părănd câteodată parcul
unui oraș, dar fiind totuși o pădure adevărată care prelungin-
du-se într'altele se urcă până în Carpați, căci de aci încolo
suntem la marginea așezărilor omenești și potecile satelor se
pierd în pustietatea munților. Pe întunecata șosea trec din
când în când care cu trunchiuri mari de copaci și pe lângă ele
bărbați cu tichie de păslă pe cap asemănătoare cu pălăria
lui Hermes, cu ȳari albi așa de strânsi pe pulpe încât toată
mușchiulatura e proeminentă. Oamenii sunt tăcuți, serioși,
cu liniile feței puțin cam obosite și salută cuviincios pe domni.
Din când în când trec muieri cu straițe vârgate pe umeri,
în tipicul port făcut din iie albă cu mâneci largi și din șurțe
negre. Ele sunt mai iuți la mers decât bărbații, cu umerii mai
încărcați și din pasul ȳanțoș și trăsăturile geometrice, băbești,
ale feței, ghicești dârzenia lor, umoarea lor mușcătoare. Dela o

O. Goga.

vreme pădurea se împuținează și în fund se zăresc crestele strâns una într'alta a unor munți nu prea înalți în poalele cărora albesc turlele ascuțite a două biserici. Drumul iese la loc deschis păzit de o gardă de copaci drepti și înalți. Un râu repede se aude rostogolindu-se prin apropiere. Pe stânga valuri de dealuri desfăcute din munții din zare și acoperite pe culmi de păduri sunt brăzdate de arături. Calea trece pe un podeț, se apropie de apa care se vede rostogolindu-se pe trepte de piatră fumurie ca ardesia, apoi lăsând arături și joagăre înapoi, începe să urce pe o uliță cu case albastre, acoperite cu olane. Ulița se lărgeste apoi, luând-o de-a-lungul apei care trece gâlgâind prin mijlocul satului. Mai spre inima ei, se văd ulițe în dreapta și altele în stânga, toate mergând în sus, căci satul e strâns tot de-a-lungul apei în punga munților. Când vremea e ploioasă, apa aleargă nebună pe fundul de bolovani, abia oprită de un zăgaz, atingând cu spinarea podețele. Altfel, pe vreme senină rațele se dau peste cap în ea. Un miros pătrunzător de târlă te izbește și dacă e pe înserat te poți împiedeca de îngrămădirea de oi ori de bivolițe mănate spre case de-a-lungul parapetului râului. Pomi deși, în deosebi nuci, grași de umezeală, se apleacă din ogrăzi pe marginea torentului. Satul e întins dar simplu, urmând întocmai configurația locului. Ulița principală urmărește mai departe apa, mergând pe sub râpe pietroase, sărace încât casele se lipească din ce în ce mai mult de pereții dealului, rămânând fără bătătură. Din mijlocul uliței mari, spre stânga, o stradă mai arătoasă, pietruită bine, o ia în sus spre un fel de platou unde o biserică mare de zid, domină o piață. Biserica are pe

pereții exteriori zugrăvitori iar în tindă sunt înfățișate toate muncile iadului pentru tot soiul de păcătoși dela înșelători până la femeia preacurvă. Pe aci prin apropiere, unde este și școala, se ține târg, unde femeile în deosebi vând brânză de oi. Satul aici se întinde pe poalele mai blânde ale dealului. Un alt drum zis «sub costiță» ocolește același deal încă din capătul satului. Dacă te urci pe aici, te găsești pe un platou plin de arături, de unde priveliștea satului în fundul văii este feerică. Peste deal este o nouă vale cu pâraiaș, apoi un alt deal la capătul căruia o perdea de copaci te oprește. De acolo se zărește de parte câmpia Sibiului și se rostogolește în vale peste marginea altei ape, viile simetrice ale sașilor din Cisnădioara. Mai departe, sclipește Cisnădia. Dacă dimpotrivă o iei pe ulițele din dreapta drumului satului, te ridici pe pereții ceilalți ai văii. O uliță urcă la deal spre țintirim, lângă o biserică, unde Șaguna doarme într'un mic mausoleu străjuit de doi lei de piatră. O altă uliță zisă a popilor, fiindcă precum se vede, locuiau pe ea fețele bisericesti, e pe dâmburile din partea aceasta. O râpă enormă, muntoasă, sprijină această aripă. Pe ea oile și vitele se cațără la pășune, având departe în vale priveliștea Sibiului. Tăind satul în această parte, descoperi în curând o altă cale paralelă și un alt râu gâlgăitor. Este Steaja care se unește cu râul cel mare la intrarea în sat. Deci tot satul stă la îmbucătura celor două văi, isgonit în munți pietroși, la marginea lumii, rupând câteva lanuri din dealurile dinspre Cisnădioara și din cele dinspre Poplaca.

Oamenii sunt în genere săraci, istoviți de muncă, satul fiind împins în munții pietroși, fără locuri de arătură. Cei mai înstăriți au câteva bucăți de semănături ori de făneață, risipite «la deal», uneori la depărtări mari. Când prin August lumea merge la coasă, pe la colibi, satul rămâne pustiu în paza câtorva mătuși și a copiilor. Dar sunt și oameni cu stare. Unii au turme duse la munte sau fac cărașie cu blâni de brad. Satul e foarte vechiu, pomenit în documente din evul de mijloc cel mai neguros și asta se vede pe fața oamenilor și uneori în degenerarea lor. Femeile nu sunt așa frumoase ca prin părțile Săliștei, ci osoase, cu fața anguloasă, predispușe la obesitate. Ele au vorba hărțăgoasă, repezită,

Horia Petre-Petrescu, publicist ardelean, ca elev în 1902.

B. A. R.

sunt negustorese de brânzeturi în burduf și de carne de oaie și, cu o mână în șoldul lat, aruncă numaidecât înapoi pe tarabă cu pofidă marfa care nu place târgovețului. Când îmbătrânesc se dovedesc a fi foarte de treabă, numai vorbărețe și pline de ambiție familială. Cum bărbații sunt tot plecați după treburi cu simbrie, femeia face toate. Ea negustorește, ea tocmește argați la coasă, ea doboară merele din pom și le usucă pe cuptor, ea aduce dovleci de pe deal pentru porci, lăsându-se doborâtă de greutatea lor. De obicei nu prea stă prin casă și nu cam țese, absorbită de muncile pe dinafară. Deci, rășinăreanca nu face haznă mare de casă pe dinăuntru, plăcându-i însă din mândrie să aibă acaret frumos.

De aceea dacă gospodăriile pot părea cam sărace, satul are înfățișare măreață. Un gospodar ține să aibă întâi de toate o poartă mare de zid streșinită cu olane, cu două mari canaturi de lemn, închise pe dinăuntru printr'un drug. Ograda deci e o cetate între două curți vecine. În fund este un grajd pentru cai, din bârne încheiate și văruite, cu pod sus pentru otavă și fân și pânii de lemn până în iesle. O poartă se închide hermetic peste livada din fund care urcă de obicei pe deal pe unde femeile coboară mai bucuos spre casele lor.

Gopodarii dorm vara mai mult prin pod și pe afară și stau pe lângă vatră în căsoaie. În casa din față privind în uliță, prin două ferestruici zăbreлите lângă larga poartă, intră rar. Ea e compusă în deobște dintr'un cerdac de lemn năpădit de o viță grasă, prea verde, cu un fel de laviță deasupra boltei dela pivniță, pe care poți dormi. Înăuntru sunt vreo două-trei încăperi Grinzi afumate de stejar apasă de aproape asupra capului și pereți ondulați trădează bârnele de dedesubt. Mobila e simplă, tipică. Patul e un fel de bancă îngustă, uneori cu sertar, putân-

Andrei Șaguna.

B. A. R.

V. Lucaci, luptător național.

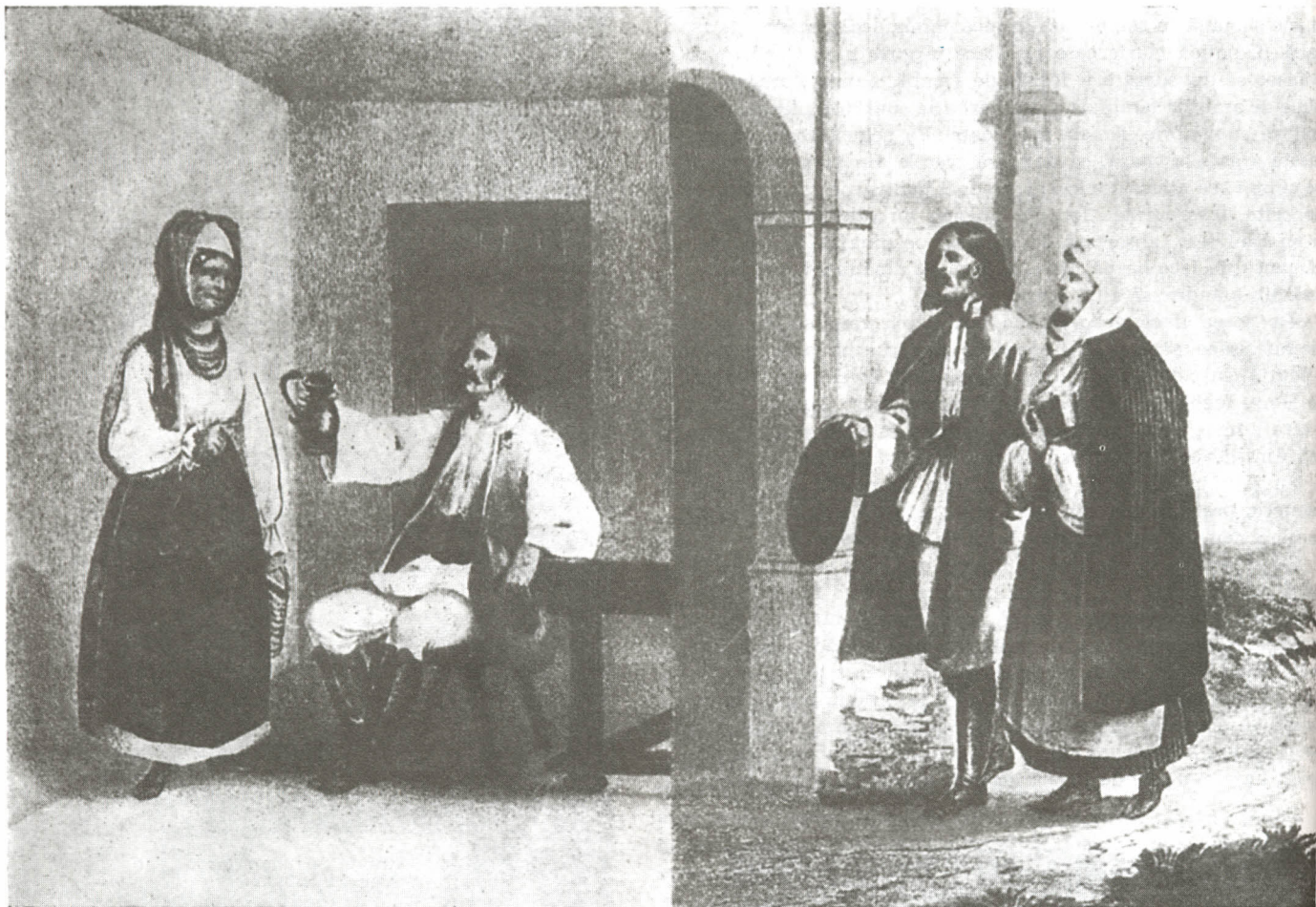
B. A. R.

du-se largi, peste care stau grămadă pernele și straițele. De-a lungul pereților sunt cuiere cu câni și bliduri, din ce în ce mai puțin țărănești. Țoalele sunt prin lăzi, dar unii au și câte un dulap de haine, imitând stângaci, săsește, pe cele orașenești. O masă mare grea cam spre ferestre e înconjurată cu bănci cu spetează zugrăvite cu flori și datate. Unii mai au mese de poliță, lungi, vârgate, pe câte o grindă. Icoane litografiate, de obicei catolice, (inimi scoțând flăcări ca bombe) sunt agățate în perete și pe lângă ele și unele amintind Impărăția.

Gospodarul e reprezentat în cătană într'un tablou litografiat în care numai capul e o aplicație fotografică. Și împăratul e înfățișat în tablouri în care flori și inscripțiuni sunt făcute dintr'o broderie de lănuri colorate acum tocite.

Rășinărenii fiind vechi sunt foarte legați între ei, mai toți rude unii cu alții, și grozav de simțitori la noțiunea de stare. Satul are clase sociale și câteva nume se repetă pe multe porți. Mulți se chiamă Vidrighin, Bratu, Sas, acest din urmă nume fiind privit cu oarecare ironie, bănuindu-se probabil sub el o descendență dela Sașii mai săraci dinspre Cisnădioara, care când viile nu prosperă, se coboară cu picioarele lor lungi, cu cisme, cu hainele îmbumbate și largele pălării de păslă. Rășinărenii nu sunt triști, jălalnici, ci, plini de treburi, umblători după câștig din care pricină se nasc și oarecari gâlceviri, și oameni bogați deveniți «domni» s'au răspândit de aici în tot cuprinsul țării.

În acest sat s'a născut Octavian Goga la 1 Aprilie 1881, dar nu ca fiu de țaran curat ci de popă. Prin mamă se cobora din popa Bratu, la care trăsesse Eminescu adolescent; tată-său, Goga, nu pare de pe aici. Cu ochi ca apa mării, cu fața unei bătrâne de rasă străveche, părând tânără prin convertirea

Țărani români și sași, din părțile Sibiului.

Litografie germană. E. A. R.

În fizionomie masculină, Goga nu semăna cu totul a rășinărean. Totuși reprezenta în genere tipul ardeleanului din punctele cele mai vechi. Era țăran fără îndoială, dar un țăran de o rasă așa de bătrână și neprimită încât avea fineți de aristocrat. Liniile îi erau subțiate, ascuțite, oasele mici, delicate. Țărănia lui era nervoasă ca o nobleță și străinul care l-ar fi văzut lângă vitrinele lui cu vase de lut ar fi crezut că stă în fața celui mai pur indigen. Ceea ce era și adevărat. Făptura lui respira finețea aulică fără nicio umbră de snobism și vorbirea lui era țărănească și curtenească, precum e a Domnilor în hrisoave. De aci din aceste locuri străvechi ale Ardealului au ieșit regi pentru coroana ungurească și probabil că în starea de țărănie de acum sunt amestecate nobilități dispărute. Ceea ce te izbește la Rășinari la unele femei mai puțin chinute de munci este nespusa gingășie a liniilor, nobleța gesturilor, desinvoltura modestă. Ele par doamne deghizate în țărânci, făcându-și o petrecere din a merge la întors fânul cu grebla pe umăr.

La țară preoții nu trăesc altfel decât țărani, fiind și ei niște gospodari cu treburi, ca și ceilalți muritori. Azi pe strada popilor, casa «doamnei Gogoia» cum îi ziceau rășinărenii, bătrânei mame care și-a înmormântat cei doi feciori, stă mereu cu porțile închise. E o casă albă, mai îngrijită decât celelalte și prin crăpăturile porții se zărește umbra unei vegetații de grădină. Dar e o casă de țăran mai cu stare, azi tăcută, ferecată, precum începuse a fi, se pare, din tinerețea poetului:

Trei pruni frățini, ce stau să moară,
Iși tremur' creasta lor bolnavă,

Un vânt le-a spânzurat de vârfuri
Un pumn de fire de otavă,
Cucuta crește prin ogradă
Și polomida-i leagă snopii. . .
— Ce s'a ales din casa asta,
Vecine Neculai al popii?

De pe păreții 'ngălbeniți
Se deslipește 'n pături varul
Și pragului îmbătrânit
Incepe a-i putrezi ștejarul;
Iar dacă razele de soare
Printre șindile facu-și cale,
Văd sporul pânzei de păianjen
Și 'nfiorate mor de jale.

Tatăl, Iosif, murise deci de mult (1906). El avea puțină gospodărie, oi de care ținea răbuș, argat care plesnea din bici după cai, ori după cornute și preoteasă care făcea treburi țărănești:

Infipt în meșter-grindă, iată-l,
Răvașul turmelor de oi;
Șiragul lui de creștături
Se uită atât de trist la noi.
Imi duce mîntea 'n alte vremi
Cu slova-l binecuvântată,
— În pragul zilelor demult
Parcă te văd pe tine tată.

Și par'că aud pocnet de bici
Și glas tremurător de slugă,
— Răsare mama 'n colțul șurii
Așează 'ncet merindea 'n glugă. . .

Induioșată mă sărută
Pe părul meu bălan, pe gură:
« Zi Tatăl nostru seara, dragă,
Și să te porți la 'nvățatură! ».

Copilul crește între popi și între dascăli, pe care-i va cânta
mai târziu, și care se vede că erau destul de nevoiași:

Voi să-i dați lui popa Naie
Liturghii o lună 'ntreagă,
Că-i sărac și popa Naie
Si n'are bucate, dragă.

La 9 ani Goga sfârșise școala primară din Rășinari și mergea la liceul unguresc din Sibiu unde veneau mulți Români băieți de țărani săraci, stând la gazde prin mahalale și mâncând merindea de acasă. Unul se vârșe șabăs-goim la sinagogă pentru 20 de coroane, grijitor Sâmbăta când Evreii nu pun mâna pe nimic. Liceul îl încheie Goga la Brașov, plecând după aceea la Budapesta pentru studiile universitare. *Alma mater* îi lăasă impresii sumbre. « Subt zidurile ei reci și sure patru ani de zile s'a plimbat revolta mea ». Erau acolo vreo trei sute de studenți români. Goga cu câțiva prieteni se întâlneau din când în când la cârciuma unui șvab pe muntele Gellert, dincolo de Dunăre. În aceste reuniuni studenții recapitulau cunoștințele lor literare. La Budapesta tipări primele *Poezii* în 1905. Dar debutase la *Revista Ilustrată* din Gherla a lui I. Pop Reteganul (apărută în 1898) apoi scrisese la *Tribuna literară* din Sibiu (1900—1902) și în *Luceafărul*, din 1902, sub pseudonimele Octavian și Nic. Otavă. Luptele lui jurnalistice și politice, închiderea de către Unguri, trecerea în țară, activitatea parlamentară sunt încă prea apropiate spre a le vedea în justa lor perspectivă. Muri înainte de a vedea noua sfârșiere trecătoare, a țării, la 7 Mai 1938.

Izbitor dela început în poezia lui O. Goga este tonul profetic, messianismul. Poetul înalță « cântarea pătimirii noastre » și cade în genunchi în fața lui Dumnezeu:

Rătăcitor cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
În fața strălucirii tale.
În drum mi se desfac prăpăstii
Și 'n negură se 'mbracă zarea,
Eu în genunchi spre tine caut:
Părinte-orânduie-mi căreala!

Fără îndoială că « pătimirea » nu-i decât robirea sub Unguri iar mântuirea, unitatea politică a neamului. Dar poetul se ridică cu mult deasupra simplei compoziții conspirative. Ca la lectura blestemelor și profețiilor din Biblie, oricine se simte cutremurat de vestirea unor bucurii și răzbunări fără nume:

Din casa voastră, unde 'n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nostru-al tuturor...

Ci 'n pacea obidirii voastre,
Ca 'ntr'un întins adânc de mare,
Trăiește 'nfricoșatul vifor
Al vremilor răzbuătoare...

Departa s'a aprins un fulger,
Lovind în creasta ta năpraznic,
Și 'n tot hotarul tău mânia
Și-a început păgânul praznic.
E-al răzvrătirii voastre tunet
Și 'n neagra ta cutremurare
Atâtea veacuri umilite
Iși gem strivita răzbuare.

O. Goga.

Caricatură de scriitorul V. I. Popa.

Poetul e un « apostol » cu aureolă în jurul frunții, care merge să vestească ziua cea mare:

Din cetățuia strălucirii
Coboară razele de lună,
Pe-argintul frunții lui bolite
Din aur împletesc cunună.
— Cuvine-se hirotonirea
Cu harul cerurilor ție,
Drept vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie!

El se prosternă în fața pădurii divine:

Când rătăcind, bătrâne codru,
Ajung la sânul tău de tată,
La poarta 'mpărăției tale
Plec fruntea mea înfierbântată.
Eu simt că 'n lung șirag de lacrimi
Se sfarm' al genei mele tremur
Și ca un făcător de rele
La poarta ta eu mă cutremur.

În munți, strânge norodul vorbindu-i ca un predicator în catacombe, despre un enigmatic crai ce va să vină:

Acolo să trăim în munți
De cât trai avem parte,
Sătenii seara să-i adun
Și să le spun din carte:

Că sunt din neam împărătesc
Din țara 'ndepărtată,
Că tot pământul rotogol
Era al lor odată...

Religia aceasta misterioasă își are hagiologia ei. Sfântul cel mare, arhanghelul, e Ștefan cel bătrân:

Acolo dormi și tu, arhanghel bătrân,
Tu Ștefane sfânt Voievoade,
Ce-ai scris strălucirea norodului tău
Cu sânge dușman de noroade.
De sfânta ta dreaptă, de spada ta sfântă,
Spun toate poveștile slovei,
— Să nu se înfioare de numele tău
Nu-i frunză în codrii Moldovei...

Strania convertire a tendinței naționale în poezie pură culminează în *Noi*:

La noi sunt codri verzi de brad
Și câmpuri de mătăasă;
La noi atâția fluturi sunt
Și-atâta jale 'n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece și flori
Și lacrimi multe, multe...

Pe boltă sus e mai aprins,
La noi, bătrânul soare,
De când pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desigur,
Și jale duce Murășul
Și duc tustrele Crișuri.

La noi nevestele plângând
Sporesc pe fus fuiorul,
Și 'mbrățișându-și jalca plâng:
Și tata și feciorul.
Sub cerul nostru 'nduioșat
E mai domoală hora,
Căci cântecele noastre plâng —
In ochii tuturor.

O. Goga la Ciucea în 1937.

Țara pe care o înfățișează această poezie are un vădit aer hermetic. E un Purgatoriu în care se petrec evenimente procesionale, în care lumea jeleşte misterios împinsă de o putere nerevelabilă, cu sentimentul unei catastrofe universale. De ce cresc aici numai fluturi și câmpii sunt de inutilă mătăse? De ce tot norodul cântă coral? De ce apele au graiu? De ce bocesc toți ca într'un apocalips? Pentru ce această turburătoare ceremonie? Mișcarea poeziei este dantescă și jalea a rămas pură, desfăcută de conținutul politic. Voluptatea de moarte stăpânește pe O. Goga ca pe orice om de societate veche și îngustă în care viața se măsoară prin morminte:

De-ai muri la primăvară,
Să mă plângeți tu și mama:
Amândouă să mă plângeți
Și să vă cerniți năframa.

Nimeni altul nu jeleşcă
Răposata noastră fală,
Și vă rog cu îngroparea
Nu vă faceți cheltuială...

Să-l chemați pe popa Naie
Să-mi citească din scriptură
Și să spună cuvântare;
C'am fost om cu 'nvățătură.

Dar că m'am născut pe semne,
Intr'o zodie ciudată,
De m'a bătut nenorocul
De pe lumea asta toată.

Este aci «nenorocul» din lirica eminesciană, ideea unui destin ascuns ce conduce firele vieții. Ceea ce pare inadaptable, sentiment de smulgere, e mai mult o frică în fața soartei înfricoșate și o dorință ca existența să se fi desfășurat după tipicul comun:

De ce m'ați dus de lângă voi,
De ce m'ați dus de-acasă?
Să fi rămas fecior la plug,
Să fi rămas la coasă.

Atunci eu nu mai rătăceam
Pe-atâtea căi răzlețe,
Și-aveați și voi în curte-acum
Un stâlp de bătrânețe.

M'aș fi 'nsurat când isprăveam
Cu slujba la 'mpăratul
Mi-ar fi azi casa 'n rând cu toți...
— Cum m'ar cinsti azi satul.

În poezia lui Goga dăm de structura poeziei lui Eminescu, dar astfel acoperită încât abia se bagă de seamă. Goga a intuit mai bine decât oricare genul poetului *Doinei* și a știut să-l continue cu materie nouă. Și Eminescu și Goga cântă un inefabil de origine metafizică, o jale nemotivată, de popor străvechiu, îmbătrânit în experiența crudă a vieții, ajuns la bocetul ritual, transmis fără explicarea sensului. De aceea poezia lui Goga este greu de comentat, fiind cu mult deasupra goalelor cuvinte, de un farmec tot atât de straniu și sgduitor. După Eminescu și Macedonski, Goga e întâiul poet mare din epoca modernă, sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulțimii, poet național totdeauna și pur ca și Eminescu.

Cu toate acestea el nu e străin de simbolismul ce începe să orchestreze în jurul său, pe care ca și Iosif îl transpune la experiențe sufletești rurale. Anxietatea, nostalgia de migrație, sentimentul de oscilare, condensate în cuvinte simbolice

« om fără țară », « mag », « pribeag » sunt în spiritul poeziei noi:

Eu sunt un om fără de țară,
Un strop de foc purtat de vânt,
Un rob răzleț scăpat de fiară,
Cel mai sărac de pe pământ.
Eu sunt un mag de legea nouă,
Un biet nebun orbit de-o stea,
Ce-am rătăcit să v'aduc vouă,
Poveștile din țara mea.

Autobiografia vagă este genul simboलिष्टilor și Goga putea răspunde disprețului de țărani al lui Duiliu Zamfirescu, polemizând, în noua tehnică a contururilor fluctuante:

Cu mine vin, roiesc, într'una
Cei fără neam și fără numără,
Ce-au sprijinit întotdeauna
Eternitatea pe-al lor umăr.
Vin cei de-o lege cu pământul,
Copiii soarelui de vară,
Eu solul lor, le port cuvântul
Și 'n suflet sfânta lor povară.

Vin rânduri, cete se 'nfiripă
Din vechea veacurilor lavă,
Din ceas în ceas, din clipă 'n clipă
Tot crește oastea mea grozavă.

Dacă s'ar fi folosit des majuscula (Cei fără neam, Cei de-o lege) efectul ar fi fost mai tipic. Unele motive sunt direct moderne. Se cântă nostalgia vietăților de menajerie, asociindu-se cu jalea de Ardeal a poetului:

Mi-e jale-acum ca primăvara
De paseri prinse 'n colivie,
De lei ce dorm visând Sahara
În cușca de menagerie...

Vă las cu mintea 'ndurerată
Și ochii 'nchiși pe jumătate,
Mă duc în țara fermecată
A cântecelor necântate...

Nu lipsesc trenurile, convoiurile mortuare,

Sunt trenuri mute, care mortuare,
Sunt ciocli tainici negrele vagoane,
În ele poartă lacrimi și muștrare
Și bocete și plângeri funerare
Din tragedia bietelor cătane...

*

Trecea azi pe la colț de stradă
Cu pasul cadențat și rar,
Cântând a morții serenadă
Trecea convoiul mortuar.

toamnele, ploile:

Atât de tristă-i dimineața
Acum când plânge-o toamnă nouă,
Când cade din copaci vleața
Și frunze galbene mă plouă.

florile maladive:

Bolnav, amurgul tremură pe dealuri...
— Ostrov de flori e odăița noastră.

*

Nemângălate flori bolnave,
Voi albi și galbeni trandafiri,
V'a scris o jalnică poveste
Ursita ne 'nduratei firi.

*

Mereu cucernic busuiocul în păhărelul
din fereastră.

Însă totul e prea conceptualizat, fără « nervi ». Goga cântă Parisul ca o « putredă » « năpraznică cetate » rămânând totuși captivat:

De-acum sunt robul mândrei metropole,
În suflet simt cum crește 'ntr'una svonul
Din preajma auritelor cupole.

Dar nopțile când umbre moi se lasă
Și 'n jur de mine urlă Babilonul,
Eu mă visez în sat la noi acasă...

*

Drumeț străin din țări îndepărtate
Eu mă strecor prin putreda cetate,
Când după nori mijeste aurora...

Prin boltituri de arcuri triumfale,
Văd turnurile vechei catedrale,
Cu două brațe blestemând Gomora...

Satul ține locul, la Goga, « cetății moarte » a poezilor flamanzi, însetați de liniște și monotonie. Cât de greu se poate deplasa poetul spre valori ce depășesc propria-i experiență se vede din aceea că înfiorarea produsă de vederea mării nu-i deșteaptă decât imaginea de « crăiasă » și dorința de a se băga « slugă » la ea.

Teatrul lui O. Goga (*Domnul Notar, Meșterul Manole*) e onorabil, dar nu e în vocația poetului. În *Domnul notar* luptele electorale din vechiul Ardeal cu concurența între candidații din partida națională și partizanii guvernului sunt prezentate în chip exclusiv pitoresc, cu mijloace caragialiene. Vibrante de simpatie, fără mult desen portretistic, dar rotunde

O. Goga prim-ministru și Generalul Antonescu în 1938.

sunt amintirile din *Precursori*. În schimb Goga era un foarte bun orator de masse, știind să stârnească toate instinctele populare fără a deveni comun, un adevărat demagog academic. El începea cu câte o vorbă memorabilă («Și eu am fost în Arcadia, d-lor studenți!...»), trecea la amintiri personale și din când în când puncta cuvântarea cu câte o poantă, făcând în același timp o mică fandare pe incintă. Ideile lui sunt naționaliste, tradiționaliste, în genere foarte juste. Antisemit moderat. În antipatia lui pentru dadaism, rabindranathagorisme se poate bănuși o simplă depărtare de literatură. Jurnalistica lui Goga (*Mustul care fierbe*) are calități literare și rezistă la apăsarea timpului.

N. IORGA.

Schimbând ceea ce-i de schimbat, N. Iorga a jucat în cultura română, în ultimele patru decenii, rolul lui Voltaire. Personalitatea lui e covârșitoare. Minor în fiecare activitate în parte, foarte conservativ și îmbibat de prejudecăți, dar răzvrătit continuu, sărind cu iuțeală dela o atitudine la alta, și totdeauna tolerat în nestatornicie printr'o bună credință care se simte. N. Iorga apare masiv privit de departe, prin numărul uriaș de tomuri scrise și prin multiplicitatea preocupărilor. Totuși imensa operă e ocupată mai mult cu personalitatea și omul va trăi mai ales la modul eroilor din istorii, în măsura în care va fi evocat. Istoricului i se aduc invinuirii din ce în ce mai vehemente, dar în fond de puțină importanță. Este foarte adevărat că N. Iorga citează uneori din memorie (așa făceau și vechii erudiți), că uneori se abținează a nu corecta greșeli evidente, că adoptă părerea cea mai puțin probabilă, pentru a o evita pe cea justă. În Istoria literaturii citează articole care nu cuprind nimic altceva decât recenzări de opere știute, își face un aparat critic cu totul fictiv. În critică pretenția științifică se demască mai ușor, acolo totul fiind chestiune de substanță. Dar în istoria politică N. Iorga știe atât de multe, a călcat cu mintea lui atâtea documente încât memoria lui însăși va avea tăria unui document. Numărul lui de erori, foarte mic, trebuie raportat la imensul material pe care l-a cunoscut. El e un specialist total, un istoric care a sorbit apa tuturor. Nu este cu puțință să-ți alegi un domeniu oricât de îngust și umbrit din istoria română fără să constați că N. Iorga a trecut pe acolo și a tratat tema în fundamentul ei. Multă vreme istoricul următor va fi osândit să corecteze, să sporească, sintezele lui N. Iorga (de unde și critica tehnică), plăcerea de a intra într'o pădure virgină îi va fi refuzată. Cunoașterea aproape monstruoasă a istoriei universale și române în cele mai mici detalii, direct dela izvoare, i-a îngăduit istoricului să improvizeze la cerere și în timp scurt istorii parțiale: monografiile de orașe, de domnii, de familii, istorii de relații, istoria bisericii, istoria armatei, istoria comerțului, istoria literaturii, istoria călătoriilor străini, a tipăriturilor. Și acestea nu sunt simple îndreptare, sunt sinteze complete, exhaustive, uneori disperant de amănunțite, egoiste în note până a nu lăsa altuia bucuria unui adaos. Sintezele se pot reface mai «științific» tipograficește, emenda pe ici pe colo, în substanță ele rămân monumente definitive de care trebuie să se țină seamă. Iorga este în istorie Virgiliu, Sf. Paul și Beatrice, laolaltă care te conduce din infernul diplomelor până în roza celestă a viziunilor totale. A-i contesta valoarea «științifică» este pueril. Acei care i-o dispută îl folosesc la fiecă capitol și-i fac procese de detalii. În vreme ce epigonii lui N. Iorga duc lupta pe o singură specialitate, N. Iorga ține piept ca specialist pe toate laturile. Problema permanentei geniului istoric se pune însă în câmpul literar. Voltaire a scris *Histoire de Charles XII* care a rămas, în ciuda progresului documentar. Pentru ca un istoric să intre în literatură, ieșind

de pe mâinile erudiților, el trebuie să aibă spiritul constructiv care este sau de natură ideologică (putința de a descoperi un punct de vedere coagulant: cazul lui Fustel de Coulanges și al lui Burckhardt) sau de esența artei portretistice și evocative (Taine, Renan, etc.). Dar N. Iorga, stilist original, nu construiește. Cărțile lui sunt niște culegeri de documente comentate, cataloage polemice, enciclopedii, genealogii mai ales. Fișele sunt luate una după alta și vărsate într'o frază foarte personală, savuroasă adesea, nu mai puțin abstractă: «Supt Alexandru Mircea și evlavioasa-i Doamnă levantină Ecaterina, care avea în mânăstirea catolică dela Murano lângă Veneția o soră după mamă, Mărioara Vallarga, . . .»; «Radu moștenise dela înaintașii săi pe Mitropolitul Luca, care ar fi fost numit chiar, ca episcop de Buzău, după o însemnare nesigură, la 1587, deci în Domnia lui Mihnea, tatăl lui Radu. În 1605, după aceleași însemnări, în zilele lui Radu Șerban, totuși un Domn de țară, cu privirile îndreptate către Apus și către celalt Impărat, Luca fu înaintat, — fără a trece prin Râmnic, unde aflăm pe Teofil și pe un Efrem, pomenit la 1602, la 1606 și până la 1612, — la Scaunul metropolitan, în care, înlocuind pe un Ieremia cunoscut numai prin pomelnicul Mitropoliei, el stătu până la 1629». Toată opera istorică a lui N. Iorga se desfășură invariabil în același chip cronologic și genealogic. Istoria privită în chipul tacitian, adoptat de Francezi, ca o ilustrare a observației morale, sau în modul modern, cu o dialectică de idei încorporate, cu un destin al individului și al popoarelor e nu numai absentă, ci nici măcar bănușită. Ideile lipsesc cu desăvârșire în opera istoricului ca și orice proces care ajută la concepere. N. Iorga reprezintă un tip anacronic de diac, de întocmitor de letopisește pe baza unei cantități enorme, de astădată de izvoade. El e un Macarie sau un Azarie compilând pomelnicie, împodobite cu adjective schimbătoare pline de mireasmă în întorsătura lor naiv savantă, în răutatea sau în umilința lor întortochiată. De altfel un lucru izbește la N. Iorga și-i formează la drept vorbind farmecul. El e un om structural bătrân (ca și Voltaire de altfel veșnic senil teribil) care n'a avut niciodată tinerețe și care a îngrozit la 19 ani tocmai prin tonul său de fantomă vindicativă. Tânăr, el are colovii cu academicienii, relații cu bătrânii descendenți de domnitori, posesori de acte. El cenzurează epoca în numele unor idei vechi și se așează în fruntea unor oameni mai în vârstă decât dânsul, ca un patriarh. Nimic din ce e modern nu-l atinge, ba se poate afirma fără paradox că dincolo de Renaștere el rămâne un rătăcit. N. Iorga a citit mult din toate literaturile, a tradus și a compus chiar schițe de istorii literare și cu toate astea ai impresiunea că după Villani și Commines în literaturile italiană și franceză, istoricul nu pricepe nimic, că n'are măcar orientarea în locurile comune a unui elev de gimnaziu. Toată recepția e falsă, straniu de refractară. În studiile despre literatura română veche toate citatele sunt excelente, istoricul gustă cu o mare justeță arta caligrafică a cronicarilor. Abia intrat în epoca romantică el se simte stânjenit. Nevinovatul zâmbet al lui C. Negruzzi i se pare «cam veșted de vreme». Râsul acela «batjocoritor și rău al satiricului fără îndrăzneală, fără ideal» îi «hihie» la ureche. De patruzeci de ani N. Iorga este printre contemporani un neînțelegător, aprobat doar de ratați. Metoda lui genealogică, nu se mai potrivește unei literaturi interioare, iar aparatul critic, atât de superficial, redus la citarea paginii apare ca o metodă cu totul în afara spiritului criticei. Istoricul răsfoește revistele și nu citește cărțile, condamnă pentru obscenitate opere din auzite și aprobă altele, nu numai lipsite de orice valoare, dar pline de cele mai abjecte perversități. Tot ce este valabil, se repudiază (deși cu o perfectă bună credință), ultimul analfabet din stradă fiind îmbrățișat și declarat poet însemnat. De câteva decenii a fi descoperit de N. Iorga este în majoritatea